УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

УПУТСТВО ЗА ПИСАЊЕ ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовао комисију 23.4.2014. Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду 2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: 1. **др Зорица Ковачевић**, доцент (датум избора у звање доцента 27.11.2012.), ужа научна област Скандинавистика, предмет Скандинавистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду 2. **др Рајна Драгићевић**, редовни професор (датум избора у звање редовног професора 15.05.2013.), ужа научна област Савремени српски језик, Филолошки факултет Универзитета у Београду 3. **др Весна Половина**, редовни професор (датум избора у звање редовног професора 18.05.2001.), ужа научна област Општа лингвистика, предмет Општа лингвистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду 4. **др Зорка Кашић**, редовни професор (датум избора у звање редовног професора 04.11.2002.), ужа научна област Лингвистика, предмет Лингвистика, Фонетика, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: **Софија (Аница) Биланџија** 2. Датум рођења, општина, република: **11.10.1975. Београд, Р Србија** 3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: **01.06.2005.Филолошки факултет Универзитета у Београду, назив магистарске тезе: „Синонимија и семантичка еквиваленција глагола кретања у српско-норвешком речнику“** 4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: **Магистар филолошких наука**
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
„Семантика каузативних конструкција у норвешком и српском језику“
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: **Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.**

Докторска дисертација мр Софије Биланџије има укупно 279 страна и састоји се од осам целина: 1. Увод (с. 1-9), 2. Појам каузативности (с. 10-30), 3. Супкатегоризација каузативних конструкција (с. 31-70), 4. Учесници каузативне ситуације (с. 71-132), 5. Семантички типови каузативних односа (с. 133-207), 6. Семантика каузатива и декаузатива (с. 208-252), 7. Закључак (с. 253-260) и 8. Литература (с. 261-279). Рад садржи 6 табела, 1 слику и 3 дијаграма.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У уводном поглављу (поглавље 1) дефинишу се предмет, циљеви и задаци истраживања, формулише се теоријски оквир анализе и представља грађа на основу које је извршена анализа. Предмет овог истраживања су вербалне каузативне конструкције у норвешком и српском језику, са фокусом на семантику екстерне фактитивне каузације и њен однос према аналитичким каузативним конструкцијама. С обзиром на овакав приступ појму каузативности, према ком се она посматра као својеврсни конструкт, односно начин на који се у оквирима једног језика одређене ситуације категоризују и концептуализују, тежиште истраживања је на установљавању сличности и разлика у концептуализацији догађаја. Избор методолошког оквира мотивисан је управо овим приступом, те се уз основне принципе контрастивне и аналитичко-дескриптивне анализе, истраживање заснива на теорији прототипа и анализи семантичких улога, које се такође посматрају у светлу прототипског приступа. Циљеви и задаци овог истраживања су вишеструки, и обухватају (а) идентификацију спектра граматичких и лексичких средстава којима се у норвешком и српском језику може исказати семантичка категорија каузативности (уз одређење места глаголских каузативних конструкција у систему осталих средстава, те утврђивање степена њихове граматикализације/лексикализације), (б) детаљан опис семантичких карактеристика вербалних каузатива у норвешком језику, и (в) контрастивну анализу каузативности у норвешком и српском језику, и утврђивање основних праваца конвергенције и дивергенције. Друго поглавље бави се појмовима каузативности и каузативне ситуације, при чему се наглашава потреба доследнијег разликовања сродних, али до сада у каузативистичкој литератури терминолошки недовољно разграничених термина каузалности, каузације и каузативности. Након прелиминарних одређења каузативности као појмовно-семантичке категорије и упућивања на истраживања која осветљавају когнитивну базу каузативности, у раду се врши анализа семантичке структуре каузативности, која се доминантно дефинише путем комплексне каузативне ситуације, која се типично може моделовати или као комплексни догађај или као каузални ланац догађаја. Каузативна ситуација се дефинише као макроситуација, и интерпретира се доминантно као однос два догађаја (узрочног догађаја и узрокованог догађаја) који су повезани односом каузације. Каузативна ситуација се посматра као прототип транзитивног ситуационог оквира и као таква прототипично представља учешће два концептуално максимално одељена учесника различитог односа снага и различитог степена афицираности (прототипични агенс на позицији проузроковача и прототипични пацијенс као учесник који бива у потпуности афициран деловањем агенса). Даље се на основу овога разматра проблематика дефинисања каузативног глагола, при чему се под каузативним глаголима подразумевају оне глаголске лексеме која изражавају минимално компоненту каузације (једнокомпонентни лексички каузативни глаголи и помоћни каузативни глаголи), а у спрези са њом могу исказивати и друге компоненте сложене каузативне ситуације, при чему се могу супкатегоризаовати на двокомпонентне (инструментално-нерезултативне и неинструментално-резултативне глаголе) и трокомпонентне каузативне глаголе (инструментално-резулативни). У трећем поглављу се врше дефинисање и систематизација каузативних конструкција у норвешком и српском језику. Под каузативном конструкцијом се подразумевају граматичка и лексичка средства којима се у анализираном пару језика може формално кодирати ова комплексна семантичка

категорија, при чему их у оба језика карактерише изразита структурно-семантичка варијантност јер формална средства изражавања каузативне ситуације могу припадати различитим нивоима језичког система. Иако супкатегоризација глаголских каузативних конструкција у литератури може бити разнолика, најчешћи критеријуми поделе тичу се природе и комплексности њихове морфосинтаксичке структуре, те продуктивности. Полазећи од утемељене дистинкције између аналитичких, морфолошких и лексичких каузатива, кандидаткиња врши детаљну анализу каузативних конструкција у норвешком језику, при чему свакако треба имати на уму то да у скандинавистичкој литератури до сада није извршена детаљна и заокружена супкатегоризација вербалних каузативних конструкција. У поглављу 4 врши се први корак у анализи семантичког садржаја каузативних конструкција, и то путем анализе учесника каузативне ситуације, при чему се утврђује да каузативна ситуација има минималну учесничку структуру од два учесника (каузатор и пацијенс/каузатор и каузант пацијентивног типа) уколико је у питању немедијативна каузација, док инстанце медијативне каузације карактерише присуство три учесника: каузатора који иницира радњу, каузанта који најчешће као какав семиагентивни учесник ефективно спроводи радњу до краја, и пацијенса чијом се променом стања окончава каузативна макроситуација. Свим улогама се приступа с позиције прототипичности, што постаје посебно актуелно с обзиром на разноликост схватања улоге каузатора у досадашњим истраживањима, те се у раду различите инстанце проузроковача посматрају као реализације прото-агенса и других инстанци агенса, које се у мањој или већој мери удаљавају од прототипа. Ова проблематика је посебно актуелна у разматрању улоге агенса као каузатора, при чему се критеријалним обележјем каузатора мора сматрати особина иницирања радње која доводи до приметне промене стања другог учесника, те се као проузроковачи могу јавити мање прототипични агенси који су перципирани као изазивачи одређених процеса: природне силе, неживи ентитети, ситуативни и евентивни агенси, те безлични генерализовани каузатор. Само они каузативни глаголи који у свом семантичком садржају спецификују узрочни догађај (на пример, инкорпорацијом начина вршења радње, намере и сл., који су одлике људских бића) лиценцирају специфичне каузаторе, док је за остале каузативне глаголе таксономска категорија каузатора немаркирана. Анализа семантичке улоге каузанта показује да је реч о улози специфичној за аналитичке каузативе, а овај учесник у зависности од конструкције може имати више протоагентивних или протопацијентивних својстава. Пацијенс, као учесник чијом се променом стања заврава каузални ланац је у каузативним конструкцијама једнозначно потпуно афициран учесник. На основу анализе међусобне интеракције учесника каузативне ситуације у поглављу 5 се идентификују и анализирају основни типови каузације које у норвешком језику кодирају аналитички каузативи, као и њихови еквиваленти у српском језику. Однос учесника, дефинисан доминантно путем појмова као што су иницирање радње, одговорност, контрола, посредност утицаја и тип резултата, послужио је као основа за издвајање пет главних типова каузације које изражавају норвешки аналитички каузативи са помоћним глаголима *få* (у примарном значењу ’добити’) и*gjøre* (у примарномзначењу ’чинити’). То су(а) ефективна, (б) индуктивна, (в) афективна, (г) евалуативнаи (д) интраперсонална каузација, свака са више подтипова. Као посебни, шести тип каузације издваја се бенефактивна каузација, у корелацији са најпродуктивнијим начином њеног изражавања у норвешком језику, конструкцијом познатом под именом *få*-пасив. У поглављу 6 се анализира однос каузатива и припадајућег му декаузатива, односно глагола који се јавља као његов парњак, при чему се глаголске лексеме налазе у односу својеврсне глаголске метонимије јер означавају две различите перспективизације једне ситуације. Упркос томе што на континууму интерпретација декаузативи могу означавати и спонтану промену стања (типично схваћену као раст ентропије), декаузативизација представља изузетно сложен процес семантичког и

прагматичког дефокусирања, при чему је за декаузативе карактеристична инкомпатибилност са учешћем прототипичног агенса (процес деагентивизације), а не са екстерном каузацијом *per se*. Декаузативни предикати могу кодирати компоненту узрока на периферији, али то мора бити мање прототипичан каузатор, најчешће ситуативног или евентивног типа (процес декаузативизације уз опционално уклањање периферног каузатора). Након прегледа формалних механизама изражавања декаузативности и семантичке анализе декаузатива, кандидаткиња укратко испитује и основне принципе повезаности семантике декаузатива и сродних појава које се исказују полифункционалним рефлексивним маркером у оба језика, наиме, пасива и семантичког медија.Поглавље 7 докторске дисертације износи закључке везане за испитивање семантике каузативних конструкција у норвешком и српском језику, као и перспективе даљих истраживања. Закључак је конзистентан и у складу је са теоријским основама које су послужиле за израду ове докторске дисертације, као и са спроведеном контрастивном анализом.

Рад се завршава списком референтне литературе, која укупно броји 227 библиографских јединица. Литературом су обухваћене публикације светских, скандинавских и домаћих аутора, те публикације које се односе примарно на семантику каузативности, али и типологију и граматику каузативних и сродних конструкција. Коришћена литература је актуелна и адекватно одабрана, а одређени број референци из старијег перода показује да је кандидаткиња у дефинисању и анализи проблематике на савестан начин применила изворне радове који ову проблематику обрађују.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији уз напомену:

Навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

Софија А. Биланџија (2013). Супкатегоризација вербалних каузативних конструкција у норвешком језику: аналитички каузатив. *Комуникација и култура online* 4: 1-12.

VII ЗАКЉУЧЦИОДНОСНОРЕЗУЛТАТИИСТРАЖИВАЊА

Као најважнији закључци могу се издвојити следећи. Утврђује се да оба језика на располагању имају сложен систем продуктивних и мање продуктивних формалних средстава изражавања супкомпоненти каузативне макроситуације, при чему се и саме каузативне конструкције морају посматрати као прототипске категорије са нејасним границама и великим бројем прелазних облика између две супкатегорије. Као доминантни подтипови издвајају се (а) аналитичке каузативне конструкције (са подтиповима: аналитички каузатив са инфинитивском синтагмом, аналитички каузатив са именском речју/синтагмом и аналитички каузатив са предлошком синтагмом), (б) морфолошки каузатив (анализиран из творбене перспективе), и (в) лексички каузатив (са доминантним подтиповима суплетивних и лабилних опозиција). На континууму каузативних конструкција се утврђује градираност од мање компактних конструкција (два глагола у две клаузе), преко перифрастичних конструкција са сложеним предикатом (аналитички каузатив) и полиморфемских структура (морфолошки каузатив), па све до најсинтетичнијих облика код којих се не може утврдити било какав одељени формални елемент којим се исказује нека од компонената каузативне ситуације (лексички каузатив), уз многобројна преклапања која се првенствено тичу супкатегоризације непродуктивних морфолошких каузатива и високог степена лексикализованости одређених аналитичких каузативних конструкција. Установљава се такође да оба језика показују висок степен поклапања по питању непродуктивних творбених

модела класично схваћене каузативизације, да морфолошке каузативе граде доминантно као фактитиве (од именских творбених основа), али и да постоји одређени степен дивергенције који се првенствено тиче продуктивног образовања аналитичких каузативних конструкција са помоћним каузативним глаголима у норвешком језику (висок степен граматикализације конструкције), при чему се у српском језику конструкција кореспондентне семантике гради уз помоћ једнокомпонентних каузативних глагола који и даље чувају пунозначност своје семантичке структуре (висок степен лексикализације). Иако оба језика показују веома висок степен кореспондентности по питању формалних механизама изражавања каузативности, те могућност да се на месту каузатора јаве исти типови више или мање прототипичних агентивних учесника, семантичко кодирање типова каузативности показује висок степен неподударности. Уколико је утврђено да постоји концептуална подударност, односно да се ситуација и у норвешком и у српском језику концептуализује као каузативна, норвешке аналитичке конструкције у српском језику имају своје еквиваленте у виду аналитичких каузатива (на пример, *få* noen *til å gå i banken – натерати*кога*да оде у банку; gjøre* noen *søvnig – чинити*кога*поспаним)*или синтетичких каузатива (на пример, *gjøre* noen *sint – наљутити*кога, *få* noe *til å smelte – истопити*нешто). Код еквивалената у виду синтетичких каузатива се каузативна ситуација у српском језику кодира као нешто директнија, те неретко долази до значајнијих семантичких преобликовања, као што су, на пример, метонимијске промене фокуса. Највиши степен формалног и семантичког преклапања се остварује у сфери индуктивне манипулативне каузације, јер управо интерперсонална каузација у којој каузант делује свесно и представља фактичког спроводника радње, налази свој типични израз у аналитичкој конструкцији. Сходно формалним средствима која су датом језику на располагању, еквиваленти у српском језику захтевају већи степен експликације семантичког подтипа каузације. За разлику од норвешког језика, који аналитичке каузативе гради уз помоћне каузативне глаголе чија десемантизованост може у неким случајевима довести до различитих интерпретација једног исказа, у срспком језику се јасно могу супкатегоризовати на основу избора аутосемантичног глагола којим се исказује предикација узрока. Други типови каузације који у српском језику имају доследне каузативне еквиваленте јесу афективна емотивна и афективна реактивна каузација, чији су изрази типично у облику синтетичких каузатива, као на пример, *gjøre*noen*glad* - *обрадовати* кога или *få*noen*til å le – насмејати* кога.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Иако је каузативистичка литература завидног обима, а истраживања се више од 40 година врше у граматичким, семантичким и типолошким студијама, кандидаткиња у својој докторској дисертацији анализира и превладава неке од основних (терминолошких) неуједначености. Семантичка класификација, и даље доминантно заснована на базичној дистинкцији између директне и индиректне каузације, доводи до тога да се у литератури по правилу појављује мањи број примера сличне семантике, а кандидаткиња својом семантичком анализом каузативних конструкција доприноси нужним анализама које захтевају финије нијансирање унутарјезичких специфичности. Захваљујући свом познавању семантике, али и граматике савременог норвешког и српског језика кандидаткиња је успешно анализирала велики број разноструктурних каузативних конструкција које су у досадашњим скандинавистичким истраживањима остајале по страни, а у овој дисертацији су и први пут биле предмет контрастивног истраживања језичког пара норвешки-српски. Тако су у овом раду по први пут јасније дефинисане супкласе каузативних конструкција у норвешком језику, а кандидаткиња је, узимајући у обзир закључке релевантних истраживања која се односе на друге језике, самостално дефинисала и анализирала семантичке типове каузације

специфичне за норвешки језички материјал, те потом утврдила основне линије (не)кореспондентности у односу на српски језик. Докторска дисертација мр Софије Биланџије је конзистентно, целовито и методолошки коректно дело. Кандидаткиња је у раду показала смисао за семантичку анализу, при чему је остварен јасан помак у научној зрелости у односу на семантичка истраживања извршена у магистарском раду. Резултати истраживања су презентовани јасно и прегледно, а богата референтна литература сведочи о теоријској утемељености истраживања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

Имајући у виду горенаведено, Комисија у саставу: доц. др Зорица Ковачевић, ментор, проф. др Рајна Драгићевић, члан, проф. др Весна Половина, члан, проф. др Зорка Кашић, члан, **позитивно оцењује** докторску дисертацију **мр Софије Биланџије„Семантика каузативних конструкција у норвешком и српском језику“**,те предлаже да мр Софија Биланџија приступи усменој одбрани дисертације, након што извештај Комисије буде прихваћен од стране Наставно-научног већа Филолошког факултета и Већа друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА
КОМИСИЈЕ:

1. _____
   др Зорица Ковачевић, доцент, Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. _____
   др Рајна Драгићевић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. _____
   др Весна Половина, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

4. _____
   др Зорка Кашић, редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду